

Komentar in karta: 2/18

SLA V141(a).01 'zidna opeka'

Danila Zuljan Kumar

1. Gradivo

Za pomen 'izdelek, navadno iz gline, za zidanje', knj. *zidna opeka* (*ī ē*) sta najpogosteje uporabljeni prevzeti poimenovanji *cegl-*, ki prevladuje v osrednjih in zahodnih narečjih, ter *cigl-*, ki prevladuje v štajerskih in panonskih narečjih. Oba se pojavljata tudi v besednih zvezah kot *zidni cegel*, *zidni cigel* in *zidarski cigel*. V narečjih v stiku z romanskimi je v rabi poimenovanje *modon*. Druga, veliko manj pogosta poimevanja, so *zidak*, *tavela* in *opeka*.

2. Morfološka analiza

opeka < **o(b)-pek-a* ← **o(b)-peči* 'zapeči, ožgati' ← **o(b)-* 'ob, pri, okoli' + **peči* (< **pek-ti*) 'peči'

zidak < **zid-ak-č* ← **zid-č* 'zid'

votlak < **otl-ak-č* ← **otl-č* 'prazen, votel'

cegl- < *(*čęgl-*)-č ← stvnem. *ziagal* 'opeka' (> nem. *Ziegel* 'opeka')

zidni cegel < **zid-čn-č-j-č* (*čęgl-*)-č ← **zid-č* 'zid' + *(*čęgl-*)-č

navaden cegel < **na-vad-čn-č* (*čęgl-*)-č ← **na-vad-a* 'navada' + *(*čęgl-*)-č

cegel za mir < *(*čęgl-*)-č *za* (*myr-*)-č ← *(*čęgl-*)-č + **za* 'za' + *(*myr-*)-č 'zid' (← lat. *mūrus* 'zid')

cegel za zidanje < *(*čęgl-*)-č *za zid-a-n-čj-e* ← *(*čęgl-*)-č + **za* 'za' + **zid-a-ti* 'zidati'

cigl- < *(*cigl-*)-č ← nem. *Ziegel* 'opeka'

zidni cigel < **zid-čn-č-j-č* (*cigl-*)-č ← **zid-č* 'zid' + *(*cigl-*)-č

zidarski cigel < **zid-ar-čsk-č-j-č* (*cigl-*)-č ← **zid-ar-č* 'zidar' + *(*cigl-*)-č

zidatji cigel < **zid-a-t-čj-č* (*cigl-*)-č ← **zid-č* 'zid' + *(*cigl-*)-č

tolsti cigel < **člst-č-j-č* (*cigl-*)-č ← **člst-č* 'debel' + *(*cigl-*)-č

kvader < *(*kvadr-*)-č ← nem. *Quader* (← lat. *quadrus* (*lapis*) 'štirikoten (kamen)')

modelarec < *(*model-*)-ar-čc-č ← nem. *Modell* 'kalup, vzorec, model'

modon < *(*modon-*)-č ← furl. *modon* 'opeka, zidak'

maton < *(*maton-*)-č ← it. *matton* 'opeka, zidak'

tavela < *(*tavel-*)-a ← it. *tavella*, furl. *tavele* 'votli tlakovec'

maver < *(*mavr-*)-č ← nem. *Mauer* 'zid'

mavrovec < *(*mavr-*)-ov-čc-č

pirakota, nejasno, morda v povezavi s *terakota* 'neloščena, trdo žgana glina'

ristovec, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *kvader* v T030, *pirakota* v T112, *maton* v T121, *maver* v T322 in *opeka* v T334.

Kot enkratni besedni zvezi s *cigel* z levim prilastkom sta kartirana odgovora *zidatji cigel* v T402 in *tolsti cigel* v T403.

Kot enkratna besedna zveza s *cegel* z levim prilastkom je kartiran odgovor *zidarski cegel* v T282.

Kot enkratni besedni zvezi s *cegel* z desnim prilastkom sta kartirana odgovora *cegel za mir* v T020 in *cegel za zidanje* v T195.

Kot tretji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *opeka* v T202, T275, T316 in T359, *modelarec* v T234, *zidak* v T268, *cegel za zidanje* v T267, *navaden cegel* v T269, *mavrovec* in *ristovec* v T313 ter *votlak* v T383.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj karte

SLA: V141(b).01 *strešna opeka* (2/19); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: /; ASLEF: 4403, 5821; HJA: /; ÚMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Na Slovenskem so bile splošno v rabi vsaj tri temeljne vrste zidnih opek: na soncu sušene glinene opeke (*adobé, čerpič*), opeke iz žgane glinene in betonske opeke.

Na soncu sušene glinene opeke pri nas segajo že v rimsko dobo. S takšno opeko razmeroma velikih dimenzij (približne velikosti 20 × 20 × 40 cm) so še v 19. in prvi polovici 20. stoletja gradili v vzhodni Sloveniji v okolici Rogatca (Tlake) in v Ormoško-ljutomerskih goricah (nekaj primerov takšnih opek je ohranjenih na rojstnem domu Frana Miklošiča v Radomerščaku pri Ljutomeru). Vezivo je bila v vodi razredčena (gosto tekoča) glina, ki so jo zidarji polivali med zidake.

Čeprav tudi raba žgane glinene opeke pri nas sega že v rimsko obdobje, se je njena uporaba splošno uveljavila v drugi polovici 19. v mestih in trgih ter zlasti od začetka 20. stoletja dalje. Sprva so bile žgane opeke nekoliko večjih dimenzij od današnjih polnih *modularcev*. Polne žgane glinene opeke so izdelovali v podeželskih (tudi kmečkih) opekarnah – *cegelnicah*) zlasti v okolici Celja (Ljubečna), v Spodnji Savinjski dolini (ob vznožju Zasavskega hribovja), na območju južnega Pohorja (Oplotnica) pa tudi drugod. Opeko so izdelovali poklicni ali priložnostni opekarji, pa tudi graditelji tako za lastne potrebe kot za prodajo.

Od 70. let 20. stoletja naprej se je splošno uveljavila gradnja z industrijsko izdelanimi glinenimi votlaki, približno sočasno pa tudi gradnja s cementnimi votlaki, ki so jih izdelovali graditelji sami, zlasti pa obrtniki, mali podjetniki za izdelavo različnih betonskih izdelkov, kot so zidna in strešna opeka, robniki, oporniki za ograje idr.

Prim.: Blažič 2001; Kregar 1947; Pšajd 2012; SEL 2004; Zbašnik-Senegačnik 2002; Žarnić 1998;

7. Skica

